

ARAŞTIRMA RAPORLARI - 8

ÇOCUK EĞİTİMİNDE BİR MEKAN VE İMKAN OLARAK CAMİ KÜTÜPHANELERİ

AYŞE KASAP
SELÇUK AYDİN

YEKDER
YAYINLARI

ARAŞTIRMA RAPORLARI-8

ÇOCUK EĞİTİMİNDE BİR MEKAN VE İMKAN OLARAK CAMİ KÜTÜPHANELERİ

YEKDER Yayınları: 25
Araştırma Raporları: 8

Yayın Yönetmeni

Hüseyin Türkan

Yazarlar

Ayşe Kasap

Selçuk Aydın

Editör

Eymen Yukarıpınar

Son Okuma

Kevser Rabia Mumcuođlu

Grafik Tasarım

Seyfullah Bayram

E-ISBN

978-605-71621-6-8

© YEKDER Yayınları, 2023

YEKDER
YAYINLARI

YEKDER; ahlâkî ve manevî bakımdan tutarlı nesiller yetişmesinin, toplumumuzda kaliteli bir din eğitimi hizmeti verilmesine bağlı olduğu fikrinden hareketle, din eğitimi alanında özgün modeller ve materyaller üretilmesine ve nitelikli din eğitimcilerinin yetişmesine katkı sağlamayı kendine gaye edinen bir sivil toplum kuruluşudur.

© Bütün yayın hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz. Çocuk Eğitiminde Bir Mekan ve İmkan Olarak Cami Kütüphaneleri Raporu Ayşe Kasap ve Selçuk Aydın tarafından yürütölen araştırma neticesinde kaleme alınmıştır. Raporda belirtilen görüşler yazarlara aittir ve YEKDER Yaygın Eğitim ve Kültür Derneği'nin bağlayıcılığı yoktur.

Sultantepe Mh. Cumhuriyet Cd. No: 39/2
Fıstıkağacı İş Merkezi, Üsküdar/İstanbul

+90 216 460 25 50

yekder.org.tr

bilgi@yekder.org.tr

yayginegitimvekulturderneđi

yekder

yekderofficial

ÖZET

Çocuk, eğitim, kitap, kütüphane ve cami kavramlarının etrafında inşa edilen bu araştırma raporunun amacı, Türk-İslam kültür ve medeniyetinin köklerini oluşturan bu kavramların değerlendirilip geliştirilerek yeniden sosyal ve kültürel hayatımızın içinde etkin bir şekilde yer bulmasını sağlamaktır. Bu araştırma raporuyla, tarih boyunca köklü bir eğitim/öğretim ve sosyal faaliyetler kurumu olarak varlığını sürdüren camilerde, çocuklar için gerçekleştirilen etkinliklerin yeniden çoğalması, çeşitlenmesi ve değerlendirilmesinin çocuk eğitimine katkısı ele alınmıştır. Ayrıca, yaşadığımız bilgi çağında, dezenformasyona ve küreselleşmenin getirdiği tek tipleştirilmiş toplumsal ve kültürel oluşumlara karşı toplumun ve çocukların, tamamlayıcı bir mekan olarak cami eğitiminden ve alanlarından daha fazla yararlanabilmesine yönelik bazı öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, eğitim, kitap, kütüphane, cami, çocuk kütüphaneleri.

Atıf: Kasap, A. & Aydın, S. (2022). *Çocuk Eğitiminde Bir Mekan ve İmkan Olarak Cami Kütüphaneleri*, (Araştırma Raporu: 2022/1). İstanbul: YEKDER Yaygın Eğitim ve Kültür Derneği

YAZARLAR HAKKINDA

Ayşe Kasap, 1996 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Kütüphanecilik Bölümünden mezun oldu. Aynı üniversitede Pedagojik Formasyon Eğitimi tamamladı. Bilkent ve Hacettepe Üniversitelerinde kütüphanecilikle ilgili sertifika programlarına katıldı. Türk Edebiyatı, Çeto, Derin Tarih, Dil ve Edebiyat dergilerinde yazıları yayımlanmaktadır. 1869-2000 yılları arasındaki eski harfli (Osmanlıca) ve Latin harfli çocuk dergileri konusunda araştırmalar yapmaktadır. 2011 yılında Evvel Zaman İçinde Çocuk Dergileri: 1869- 1928 yılları arasında çıkmış Eski Harfli Çocuk Dergileri ve 2020 yılında Çocuk Vatandır Çocuk Cihandır 1920'den 2020'ye 100.Yılında Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı adında kitap çalışmaları bulunmaktadır. İlke Yayıncılık tarafından yayınlanan Türkiye'nin Birikimleri çalışmasında madde yazarlığı yapmıştır. Türk Kütüphaneciler Derneği ve Evrensel Değerler Derneği üyeliği bulunan Kasap, Evrensel Değerler Derneğinin çıkardığı yayınlarda da yazılar yazmaktadır. Kamu kütüphanesinde uzman kütüphaneci olarak görev yapmaktadır. Evli ve iki çocuk annesidir.

Selçuk Aydın, 1996 yılında İstanbul Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü Dokümantasyon ve Enformasyon Ana Bilim Dalından mezun oldu. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümünde hazırladığı "Atatürk Kitaplığı Süreli Yayınlarının Sayısallaştırılma Çalışmalarının Teknik ve Yönetimsel Analizi" başlıklı tez ile yüksek lisans eğitimi tamamladı. 1996-2017 yılları arasında İBB Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü'nde Kütüphaneci ve Proje Koordinatörü olarak görev yapan Selçuk Aydın, 2018 yılından itibaren İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığında kütüphaneci / öğretim görevlisi olarak çalışmalarını sürdürmektedir. Halen Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümünde doktora eğitimine devam eden Aydın; kütüphanecilik, bilgi ve belge yönetimi, kültürel miras, kültürel diplomasi ve proje yönetimi konuları üzerine çalışmalarda bulunmakta, çeşitli mesleki ve bilimsel yayınlarda ilgi alanındaki konuları kaleme almaktadır. Selçuk Aydın evli ve üç kız çocuk babasıdır.

Giriş

Türk-İslam toplumu, camileri hem birer ibadet merkezi hem de sosyal, kültürel değeri ve işlevi bulunan mekanlar olarak değerlendirmiştir. Milletimizin gözünde camiler, manevi anlamı ve değeri olan ve bu nedenle de korunması gereken mekanlardır. Tarihten bugüne camiler, birçok toplumsal hizmetlerin verildiği, kültürel ve manevi değerlerin korunduğu yerler olmanın yanında önemli işlevlerinden biri de eğitim öğretim olmuştur. Cami, İslam dinini davranışlarına yön verici olarak kabul eden İslam cemaatinin yeri olmanın yanı sıra, geleneksel yaygın eğitim ya da yetişkin eğitimi ve iletişimi ile günümüz yetişkin din eğitimi ve iletişimi hizmetlerinin büyük oranda gerçekleştirildiği, bilgiyi yayan kurumlardan birisidir (Bilgin,1998, akt. Kocaman, 2006, s. 58).

Prof. Dr. Sadettin Ökten, “Medeniyet aksiyona intikal edip, yani harekete dönüşüp dünyada görünür hale gelince kültür oluşur,” (Ökten, 2014, s. 105) der. Yani medeniyet eylemleri, eserleri ve kurumlarını oluşturarak somutlaşır. Kendi milli kültürünü, değerlerini meydana getirir. Gerek İslam gerekse Türk İslam kültür ve medeniyetinde camiler, kütüphaneler hem şehirlerin hem de ilmin merkezinde yer alarak görünürlüğünü kalıcı kılmıştır. Medeniyetimizin ortaya çıkardığı ve dünyaya örnek olduğu, kültürel, dini, eğitimsel, sosyal kurumlarımıza ve değerlerimize bir bakış açısı koyarak, bu kazanımların yeniden farkındalığının artırılmasına, sosyal yaşamın içinde gereken konumuna ulaşmasına; halkımızın özellikle de gençlerin ve çocukların eğitim ve sosyal hayatlarına dahil olarak yeni sosyalleşme mekanlarına dönüşmesine katkı sunmak, köklerinden beslenerek büyüyen güçlü bir toplum hedefine ulaşmayı sağlayacaktır.

Türk-İslam Kültüründe Çocuk Eğitimi

Osmanlı'nın çocuk eğitimine bakış açısı, İslam toplumu olmanın vermiş olduğu medeniyet birikimi ile birlikte dünya ve ahirette mutluluk sermayesi olarak görülüp, eğitim öğretimin iyi bir şekilde gerçekleştirilmesi için başka şeylerden fedakarlık edilip imkanların bu alana yönlendirilmesi gerektiği görüşünü taşımaktadır.

Dünya ve ahirette mutluluk sermayeleri olacak olan bu gibi önemli bir işin (eğitim ve öğretimin) iyi bir şekilde gerçekleştirilmesi, her türlü fedakârlık tercihini gerekli kılmalıdır (Münif Paşa, 1862, s. 182).

Yukarıdaki ifade Münif Paşa'nın çocuk eğitimiyle ilgili görüşlerini ortaya koyduğu yazısı, "Ehemmiyet-i Terbiye-i Sıbyan"dan alınmıştır. Yazı aynı zamanda, Türkçede modern pedagojiye dair ilk deneme olarak nitelendirilmektedir.

Çocuk aileyi devam ettirecek temel unsurdur ve hayat onun etrafında oluşur. Hiç kuşkusuz, ailenin geleceğine yönelik ana unsuru tüm kültürel ekonomik faaliyetlerin amacı çocuklardır. Toplumun geleceği nasıl inşa ediliyor, hangi kültürel kalıplarla idame-i hayat ettiriliyor ve üretim süreci için nasıl hazırlanıyor, bir uygarlığın kendisi hakkında sorulan suallere vereceği en iyi cevap bu görünümdür. Çocuk edebiyatı, çocuk eğitimi bu nedenle Osmanlı ailesini anlamak ve bugünkü gelişmeleri teşhis edebilmek açısından ele alınması gereken konulardır (Ortaylı, 2007, s. 84).

Osmanlı'da çocuk sosyal hayat içerisinde hep var olmuştur ve çocuğun bir birey olarak kabul gördüğü gerçeği yadsınamaz. Sıbyan

mektebi diplomalarında çocuk bir birey olarak kabul görmekte ve "efendi" ibaresi ile ifade edilmektedir.

Osmanlı döneminde okula yeni başlayan çocuklar için düzenlenen *Amin Alayı* töreni; okumanın değeri, okuma kültürünün yerleşmesi, bilginin istikameti, çocukların yetiştirilmesi, eğitimin önemi, ailenin, mahallenin ve bir bütün olarak Osmanlı'nın eğitime bakış açısını anlama açısından anlamlı ve etkin bir tören olarak karşımıza çıkmaktadır. *Amin Alayı*; çocukların dört yaş, dört ay, dört gün âdetine uyarak, okul hayatına başladıklarında düzenlenen; ilk defa ne zaman ve nasıl başladığı kesin olarak bilinmeyen, Osmanlı sosyal hayatında görkemli bir tören ve gelenek olarak yerini almıştır. Bu törene *Bed'i Besmele* yani "Besmele'ye başlamak" da denirdi. Aile, okula başlayan çocuğu bu törenden bir gün önce Eyüp Sultan'a götürürdü. Genellikle kandillerde, pazartesi ya da perşembe günleri düzenlenen törende adete uygun olarak okula başlayacak çocuğun ailesi bir gün önceden mektebin hocasına haber gönderir. Hoca da merasim günü çocukları sıraya dizer, öndekiler yüksek sesle koro halinde ilahiler okuyarak, arkadakiler de beyit aralarında *Amin* diye bağırarak neşe içinde çocuğun evine gelirlerdi. Hoca dua eder ve kafilenin önünde iki kişi atlastan yastık üzerinde cüz kesesi ile elifbayı, arkasındaki, çocuğun mektepte oturacağı minderle okurken üzerine cüzünü koyacağı rahleyi taşır; sonra okula başlayacak çocuk (midilli üzerinde), mektebin hocası, ilahiciler ve aminciler yürürlerdi. Çocuk, usulüne uygun olarak hocasından ilk dersini aldıktan sonra onun ve davetlilerin elini öper, talebelerden biri *aşr-ı şerif* okur ve hocanın yaptığı dua ile tören bitersi. İlk derste çocuğa Elifba cüzünün en başındaki dua kısmı ile birkaç harf (genel-

likle sadece elif harfi) okutulurdu sonra hoca: “Aferin, bugünkü dersimiz bu kadar,” der, daha sonra, “Yarabbi ilmimi, aklımı ve anlayışımı artır,” manasına gelen “Rabbi zidnî aklen ve ilmen ve fehmen” veya “Rabbi Yessir...” duası çocuğa tekrar ettirilirdi (Kasap, 2018, s. 8). Günümüzde artık bilinmeyen, unutulmuş çok önemli bir değer olan bu tören, Cumhuriyetin ilk yıllarında da devam etmiştir.

Kütüphanelerin Önemi

Kütüphaneler, tarihin ve medeniyetlerin izlerini taşıyan, yazılı kültür birikiminin muhafaza edildiği kurumlardır. Kütüphanelerin insanlık tarihi kadar eski oluşu, fitrat gereği insanın bilgiyi arama ve ulaşma isteğinin bulunduğu inancıyla bir ihtiyaç olduğunun da göstergesidir. Milattan önce Ninova’da başlayan kütüphane kurma süreci Asur, Babil, Hitit, Bergama ve İskenderiye kütüphaneleri ile devam etmiştir. Orta çağ İslam dünyasında kütüphaneler; medrese, cami ve vakıflarda, Batı dünyasında ise kilise, tapınak ve sarayda bulunmaktaydı. Sonrasında Batı’da Rönesans, Osmanlı’da ise Tanzimat dönemi ile kütüphaneler bağlı buldukları merkezlerden ayrılarak kendi başlarına birer kurum olmuşlardır.

Kütüphanelerin Türk-İslam kültüründe Karahanlılar’dan Osmanlılara kadar Anadolu üzerinde hüküm sürmüş devletlerin eğitim-öğretim, kültürel ve bilimsel yaşamında yaklaşık 1000 yıllık geçmişe sahip sosyal kurumlar olduğu bilinmektedir. Kurulan bu kütüphaneler genellikle büyük şehirlerde cami, mescit ve medrese gibi eğitim-ibadet kurumlarının içerisinde yer almaktaydı. Bu kütüphanelerin dermelerinde hemen her türlü konuda kitap bulunmaktaydı. Bu kü-

tüphaneleri kuranlar (vâkıf) ilk dönemlerde kitaplarını yararlanmak isteyenler için vakfetmişler ve okuyucular için herhangi bir sınırlama yapmamışlardır. Hatta kalacak yeri ve yeterli parası olmayanlara, konaklama, yiyecek-içecek ve para yardımları da yapılmaktaydı. Bunun yanı sıra kurulan kütüphaneler, medreselerde eğitim veren müderrisler ve öğrenim gören talebelere gereksinim duydukları kitapları sağlamaktaydılar.

Cami Kütüphanelerinin İslam Medeniyetindeki Yeri

Kitap, İslam medeniyetinin en önemli kurucu unsurlarından biridir. Hz. Peygamber’e (s.a.v.) gelen ilk vahiy olan “oku” emrinin arkasından Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “O, kalemle yazmayı öğretendir, insana bilmediğini öğretendir,” (Alak Suresi 96/4-5). Bu ilahi mesaj istikametinde İslam medeniyetinin temelini kitaplar ve yazılı metinler oluşturmaktadır. Yazı, insanoğlunun gelecek nesillere anlamlı ve kalıcı izler bırakmasındaki en önemli unsurlardan biridir. Kütüphaneler de kitapların ve bu yazılı belgelerin hayat bulunduğu mekanlardır.

Cami ve mescitler, İslam medeniyetinin ana unsurlarından olduğu kadar bu medeniyetin şekillenip yapılandırılmasında da oldukça önemli bir güce sahiptir. Mekke yıllarında daha çok Darülerkam’da oluşmaya başlayan bir ve beraber olma, dini büyük bir topluluk halinde anlama, anlatma ve yaşama kültürü, Medine’ye hicretle birlikte büyük ölçüde Mescid-i Nebevi’nin etrafında çok hızlı bir şekilde oluşumunu devam ettirmiştir. Başta Mescid-i Nebevi olmak üzere, Müslümanlar

hicret ettikleri ya da ilk defa kuruluşunu gerçekleştirdikleri bir yerleşim biriminin merkezine daima cami ve mescitleri yerleştirmişler, o yörenin imarını ve ihyasını bu ana unsurun etrafında gerçekleştirmişlerdir (Barış, 2018, s. 27).

İslam tarihi boyunca Müslümanların hakimiyet kurdukları bölgelerde ilme, ilimle iştigal eden zümrelere, ilmi birikimin muhafazasına, nesilden nesle aktarılması sürecinde önemli bir rolü olan metinlere ve kitaplara büyük bir değer atfedilmiştir. Tarihimizde kitapların uygun şartlarda korunması ve gerekli şekilde tasnif edilerek ilim ehlinin hizmetine sunulması için sayısız kütüphane inşa edilmiş ve bu kütüphaneler vakıflarla da desteklenmiştir. İnsanlığın bilinen tarihi yazıyla başlamış, medeniyetler kitapla şekillenmiş ve devam etmiştir. Dolayısıyla kitap ve kütüphanelerin medeniyetler üzerinde ve onların şekillenmesinde güçlü tesirleri olmuştur. Medeniyetler yolculuğu ilim, bilgi ve hikmetle şekillenmiştir.

İslam medeniyetinde kitaba atfedilen hususi önem ve İslam tarihinde kütüphanelerin kurumsallaşma sürecinden miras alınan değerler ve tecrübeler ışığında günümüzde açılacak cami kütüphanelerinin aynı hasletle ve birikimle hizmet vermeleri medeniyetimizin inkişafına katkı sağlayacaktır.

Camilerin Eğitim, Kültür ve Sosyal Hayattaki Yeri

Şehirlerin yaşam merkezlerinde yükselen camiler toplumun manevi ihtiyaçlarının karşılanması noktasında hayati bir misyon üstlenir. Aynı zamanda camiler, içerisinde bulunduğu toplumun eğitimine de katkıda bulunur. Bu nedenle camilerin işlevsel bir şe-

kilde kullanılması gereklidir. Toplum bilinci, kardeşlik, yardımseverlik, dayanışma, birliktelik, paylaşma, fedakârlık, gönüllülük gibi ulvi duyguların yeşermesine olanak sağlar.

Her geçen gün birbirinden uzaklaşan ve duyarsızlaşan toplumlarda yaşanan üzücü olaylar sebebiyle değerlerin kuşaktan kuşağa sağlıklı olarak aktarılamadığı gerçeği anlaşılmaktadır.

Değerlerin ilk kazanıldığı yer ailedir ve okul hayatıyla beraber çeşitli değerler bireyler tarafından kazanılmaya devam eder. Bu süreçte rol oynayan bir diğer önemli aktör de camiler ve diğer çeşitli yollar aracılığıyla dindir. Yaşam boyu süren bir süreç olarak kabul edildiğinde değerler eğitiminde camilerin ne kadar fonksiyonel olduğu görülebilir (Kaygın, 2015, s. 483).

Cami ve mescitler, genel anlamda ibadet mekanı olarak işlev görse de gerçekte sadece ibadet etmek için değil, aynı zamanda devletin ve halkın önemli işlerinin görüşüldüğü, davaların çözüme kavuşturulduğu, gelen elçilerin ağırlanıp taraflar arasında görüşmelerin yapıldığı ve eğitim-öğretim faaliyetlerinin yürütüldüğü bir merkez olarak görev yapmıştır.

Kurulduğu dönemden itibaren Müslüman toplumlarda dini, siyasi, idari, sosyal ve eğitsel nitelikli pek çok hizmetin yürütülmesine zemin teşkil eden camiler, İslam kültür ve medeniyetinin oluşup gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Hz. Peygamber İslam kurumsallaştırma faaliyetlerine camiden başlamış, hicretten hemen sonra inşa ettiği camiyi, bireysel ve sosyal pek çok ihtiyacın karşılandığı bir merkez haline getirmiştir (Yılmaz, 2008, s. 3).

Camilerin ibadethane olma dışındaki en önemli fonksiyonlarından biri de yüzyıllardır eğitim ve öğretim faaliyetlerine ev sahipliği yapıyor olmalarıdır. Öyle ki zamanla bu kutsal mekânlarda dinî ilimlerin yanı sıra sosyal bilimler, fen ve sağlık bilimleri de okutulmuş ve bu anlamda cami eğitimine özgü bir terminoloji bile ortaya çıkmıştır (Barış, 2018, s.12).

Mekke döneminde Dârülerkam'da Kur'an ayetlerinin okunup yazılması ve uygulamalı olarak dini bilgilerin öğretiminin yapılması ile cami ve mescitlerdeki eğitim-öğretim faaliyetleri başlamıştır. Medine'ye hicretin akabinde Mescid-i Nebevî'nin inşası ve bir bölümünde Suffe'nin teşkiliyle içeriğinde Kur'an tilavetinin, iman, ahlak ve hukuka dair hususların açıklanmasının, okuma-yazma öğretiminin, şiir ve edebiyatın yer aldığı adeta adı konmamış bir okul eğitimine dönüşmüştür. Cami ve mescitlerde oluşan ilim halkalarına *meclis* adı verilmiş ve başlangıcı Hz. Peygamber'in Mescid-i Nebevî'de yapmış olduğu "meclisü'l-ilm" denilen derslere dayandırılmıştır.

Osmanlı Cami Kütüphaneleri

Osmanlı Devleti içerisinde önemli vakıf kurumlarından olan kütüphaneler, yaklaşık 800 yıldır Anadolu topraklarında Türk kültür, bilim, eğitim ve sanat yaşamı içerisinde bulunan sosyal kurumlardır. Bu uzun süreç boyunca kütüphaneler, çeşitli dönemlerde toplumun çeşitli sınıflarına bilginin aktarılmasında, üretilen bilgi kaynaklarının korunmasında, çoğaltılmasında ve hizmete sunulmasında aktif olarak görev almışlardır (Anameriç, 2006, s.53).

Osmanlı'da cami, öncelikle fiziki merkeziliğiyle göze çarpar. Cami, külliye ile birlikte inşa edilir. Böylelikle cami bir yapı topluluğunun merkezini teşkil eder. Bilhassa Türklere inşa edilen camilerde yapıların böyle olduğu görülmektedir. Camilerin etrafındaki külliye içinde şu bölümler bulunmaktadır: Arasta (çarşı), darüşşifa, hamam, hazire, türbe, medrese, sıbyan mektebi, kervansaray, kütüphane, muvakkithane, sebil, tabhane, aşhane-imaret vb.

Osmanlı Dönemi'nde yaygın olan medrese kütüphanelerinin yanı sıra bazı cami ve mescitlerin bünyesinde de kütüphaneler kurulmuştur. Cami kütüphaneleri çoğunlukla Kur'an-ı Kerim, hadis, akaid ve fıkıh gibi dini içerikli kitaplardan oluşmakla birlikte bu kütüphanelerde edebiyat, tarih ve tıbbi bilgileri içeren eserler de bulunmaktadır (Cunbur, 1963, s. 113)"

Bursa'da Umur Bey tarafından kurulan cami kütüphanesi, bu tür kütüphanelerin en önemlilerinden biridir. 1440 tarihli vakfiyesindeki şartlara ve kitap listesine dayanarak bu kütüphanenin Osmanlı Dönemi'nin ilk halk kütüphanesi olarak nitelendirilmesi mümkündür.

Fatih Sultan Mehmet'in yaptırdığı Fatih Cami'nin içinde bulunan kütüphane, Osmanlı Devleti'nin İstanbul'da kurduğu ilk kütüphane olması bakımından önem arz etmektedir. Kanuni Sultan Süleyman döneminde ise vakıf kütüphaneleri çoğunlukla bir cami ya da medreseye bağlı olarak kurulmuş, Süleymaniye Cami ibadete açıldıktan sonra padişah, saray kütüphanesinden gönderdiği eserlerle cami kütüphanesinin zenginleştirilmesini sağlamıştır. Sadece padişahlar değil, hanımları ve anneleri de hayır amaçlı vakıf yaptır-

dıkları esnada kütüphane kurmayı tercih etmişlerdir. II. Beyazıt'ın hanımlarından Hüsnüşah Sultan ile Yavuz Sultan Selim'in hanımı tarafından Manisa'daki Hatuniye ve Sultan Camileri içinde kurdurulan kütüphaneler bu durumun somut örneklerindedir.

Cami kütüphanelerinden sadece cami cemaati değil, mahalle halkı da yararlandığı için bu kütüphaneler bir dereceye kadar günümüzdeki halk kütüphanelerine benzetilebilir.

Bu kütüphanelerin envanterinde dini içerikli eserlerin yanı sıra tarih, edebiyat ve tıp içerikli kitapların ve Arapça-Farsça kitaplarla birlikte Osmanlıca (Türkçe) kitapların da bulunması, onların genel bir kütüphanecilik hizmeti verdiğinin kanıtı olarak görülebilir (Avcı, 2021 s. 245).

1837-1917 yılları arasında yaşamış ve Arap edebiyatı üzerine çalışmış tarihçi ve filolog

Prusyalı doğu bilimci Gustav Jahn, 1875'te İstanbul kütüphanelerinde araştırma yapmak için gelmiştir. Araştırma raporunu "Sosyal Eğitim ve Sağlık İşleri Bakanı Sayın Dr. Falk'a Sunulmak Üzere, Bakanlığın Desteği ile İstanbul'a Yapılan Bilimsel Gezinin Sonuçları Hakkında Rapor" başlığıyla Alman Bakan'a sunmuştur. Raporda yazılanlar bize o devrin İstanbul kütüphaneleri hakkında bilgi vermektedir:

...sayıları 40 olan İstanbul kütüphanelerinin hepsi vakıf -yani (Hz.) Muhammed'in buyruklarına bağlı hareket eden dini dernekler- olarak kurulmuş kütüphanelerdir. Bu vakıf kütüphaneleri erişilebilirlik derecelerine göre gruplara ayrılmışlardır; Cami/külliyeye içerisinde yer almayan ve bu nedenle de erişimi kolay olan Ragıp Paşa'nın kurduğu ve benim ziyaret ettiklerimin arasında değer olarak

Şekil 1. Süleymaniye Cami ve Külliyesi

önde olanlar, cami/külliyeler içinde yer alıp caminin/külliyenin yakınlığında kurulmuş olan Valide, Laleli ve Nur-u Osmaniye camilerinin kütüphaneleri gibi olanlar ve kimisi de Fatih Camii ve Beyazıt Camilerindeki gibi caminin içinde bağımsız yapılmış, yapıda özel girişi olan ya da Ayasofya, Süleymaniye, Sultan Ahmed gibi cami içinde bulunan kütüphanelerdir (Anameriç, 2015, s. 663).

Rapor incelendiğinde Osmanlı devletinde kurulan kütüphanelerin vakıflar marifetiyle cami ve külliyelerin içinde yer aldığı, bu kütüphanelerde değerli ve nadir eserlerin bulunduğu belirtilmektedir. Birçok ülkeden araştırmacıların görevli olarak gönderildiği bu kütüphanelerin dermesinde yer alan değerli kaynaklar, batı bilim ve kültür hayatındaki bilimsel eserlerin ortaya konmasına katkı vermiştir.

Camiler, buldukları fiziki çevrenin bir kültür merkezi haline gelmesine de sebep olmuştur. Nitekim kitapçı dükkanları genellikle camilerin etrafında açılmışlardır. Ayrıca, okuma evi manasına gelen kıraathanelerin açılış sebebini camilere bağlayanlar da vardır. Nitekim Osman Nuri Ergin bu konuda şöyle demektedir:

İstanbul'da kahveler ve kıraathaneler bu cami teşkilatı ve ibadet yüzünden açılmışlardır. Namaz vakitlerinden evvel camiye gelen ve fakat kapısını kapalı bulanlar yahut iki namaz arasındaki vakti geçirmek isteyenlerin bir müddet oturması ve beklemesi için, ilk önce her caminin yanında birer yer tahsis edilmiş ve hicretin X. (miladi: XVI.) asrında Yemen'den kahve gelince buralarda kahve içilmesi adet haline gelmiştir. Ondandır ki adına kahvehane denmiştir. Kahvelerde namaz vaktine kadar halkı oyalamak için bilhassa akşamla yatsı arasında

Hamzanâme, Battal Gazi vb. gibi halk kitapları okunurdu. Daha sonraları gazete çıkınca ondan da istifade cihetine gidilmiş ve kahvelerin biraz büyüklerine kıraathane denilmesi bundan ileri gelmiştir (akt. Kazıcı, 2013, s. 332-333).

Türk-İslam sentezini şiirlerine aksettirmeye çalışan, milli ve manevi değerleri eserlerinde işleyen Arif Nihat Asya'nın "Bizde ayrı sayılmaz bir kitap, bir mihraptan; ki uğuldar kubbemiz, 'oku' diyen hitaptan" (Asya, 2005, s. 101) sözleri ile kültürümüzün, medeniyetimizin beslediği kaynakları bizlere anlatmaktadır.

Günümüzdeki Durum

Asr-ı Saadet döneminde toplumsal yaşantının tam merkezinde olan, sevinçlerin ve üzüntülerin paylaşıldığı, içerisinde önemli kararların alındığı, sosyal ve eğitim faaliyetlerin yürütüldüğü bir mekân olarak karşımıza çıkan cami ve mescitlerin; günümüzde bu vasıflarını kaybedip, sadece fiziksel birlikteliklerin muvakkaten sağlandığı yerler haline dönüşmesi, toplumu eğitime ve dönüştürme noktasında hizmet edemez hale gelmesi üzüntüyle gözlemlenmektedir (Ateş, 2018, s. 341).

Günümüzde camiler bugünkü eğitim sisteminde yaygın eğitimin konusu kapsamındadır. Yediden yetmişe her yaş grubunun istifade ettiği camiler yaygın din eğitimi konusunda önemli katkılar sağlamaktadır. Tarih boyunca süregeldiği gibi günümüzde de cuma ve bayram namazlarında okunan hutbe, namaz öncesi yapılan sohbetler, önemli gün ve gecelerdeki vaazlar, yaz ve akşam kurslarında çocuk ve yetişkinlere verilen Kur'an-ı Kerim dersleri, ilmihal bilgileri ve ibadet öğretimi ile camilerimiz geniş halk kitlelerine

yaşam boyu öğrenme imkanı sunmaktadır. Bütün bu faaliyetler sosyo-kültürel açıdan önemli olan toplumsal ihtiyacı bir nebze karşılamakla birlikte tarihi açıdan bakıldığında camilerimizin geçmişe nispetle hayatın merkezinde yer alma işlevini bugün pek taşımadığı gerçeğini ortaya koymaktadır.

Teknoloji dünyasındaki baş döndürücü yenilikler ve toplumsal değişimler çok hızlı yaşanmakta ve farklı kitlelerin birbirleriyle daha fazla etkileşime girmelerini sağlamaktadır. Küreselleşme olarak ifade edilen bu durum birçok sahada ciddi değişimler meydana getirmiştir. Bu değişim, insanlara ve toplumlara siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel olarak önemli faydalar ve fırsatlar sağlasa da bazı sıkıntılar ve meydan okumaları da beraberinde getirmiştir. Sosyal medya ağırlıklı popüler ve etkili bir kültür, anlamını yitiren bir sosyalleşmeyi (bireyselleştiren bir sosyalleşme) beraberinde getirmiştir. İnsanlığın milli, manevi ve evrensel insani değerlere yabancılaştığı, anlam ve amaç boşluğu yaşadığı günümüz dünyasında pek çok ülke, bu durum için çareler arayarak bu alana yönelik faaliyetlerini hızlandırmışlardır. Bizi biz yapan, medeniyetimizin yapı taşlarını oluşturan değerlerimizin, çocuklarımıza ve gençlerimize aktarımında kütüphanelerin ve kitap kültürünün rolü yadsınamaz. Milli, manevi ve evrensel değerlerin cami kütüphanelerinde yapılacak etkinliklerle yeniden canlanması gerekmektedir.

Bugün camilerin ve cami kütüphanelerinin tarihte olduğu gibi yeniden hayat bulması, toplumsal hayatın ve yaşamın merkezini teşkil etmesi için neler yapılabileceği üzerinde durmak, yöneticilerin ve eğitimcilerin üzerinde çalışma yapması gereken bir alandır.

Çocuk Eğitiminde Cami Kütüphanelerinin Kullanımında Günümüz Örnekleri

Diyaret İşleri Başkanlığının Cami ve Kur'an Kursu Kütüphaneleri Konusundaki Çalışmaları:

Diyaret İşleri Başkanlığı, İslam medeniyeti geleneğini sürdürme, toplumu dini konularda aydınlatma, dinin sahih bilgisini insanlara ulaştırma, okuma alışkanlığı kazandırma ve geliştirme amacıyla yurt içi ve yurt dışı teşkilatlarına bağlı cami ve Kur'an kurslarında kütüphaneler kurma, kitaplıklar oluşturma çalışmaları yapmıştır ve yapmaktadır. Bu çerçevede tüm cami ve Kur'an kursları bünyesinde mütevazı da olsa bir kütüphane oluşturma, mevcut olanları zenginleştirme hedefiyle camilerin hitap ettikleri cemaat potansiyeli de dikkate alınarak farklı kategorilerde öneri listeleri de hazırlanmıştır. Diyaret İşleri Başkanlığı Merkez Kütüphanesi camiler, mescitler, Kur'an kursları ve 4-6 yaş kurslarının bulunduğu yerlerde oluşturulan ve yeni oluşturulacak olan kütüphanelere talepler ve imkânlar doğrultusunda katkı, bilgilendirme ve yönlendirmeler yapmaktadır. Bu anlamda daha önceki yıllarda bireysel gayretlerle cami ve Kur'an kurslarında kitaplık ve kütüphaneler oluşturulmakta iken son yıllarda Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü iş birliği ve koordinesi çerçevesinde belirli standartlarda cami ve Kur'an kurslarında kütüphaneler oluşturulması sağlanmıştır.

2016 yılı başından itibaren kütüphanesi bulunmayan cami ve Kur'an kurslarında kütüphane oluşturmak, kütüphanesi olan cami ve Kur'an kurslarında ise mevcut kütüphaneyi zenginleştirmek ve geliştirmek amacıyla çalışma başlatılmıştır (Midilli, 2021, s. 168-169).

Yahya Efendi Camii Çocuk Kütüphanesi ve Etkinlik Merkezi

Beşiktaş Müftülüğüne bağlı olarak 2022 yılında hizmete açılan kütüphanenin serencamı, medeniyetimizin köklerinin ne kadar güçlü olduğunu anlamamıza vesile olacaktır. 1495 yılında Trabzon'da doğan, 17 yaşında Kanuni Sultan Süleyman'ın maiyetinde İstanbul'a gelen Yahya Efendi, yaşadığı dönemin önemli ilim ve gönül ehli insanlarından olup İslam ilimlerinin yanı sıra; tıp, matematik, astronomi, şiir ve spor gibi birçok alanda çalışmalar yapmıştır. 1538 yılında kendi imkânları ile satın aldığı geniş araziye mescit-tevhidhane, medrese, hamam, çeşme ve evlerden oluşan bir külliye niteliğindeki ilk tekkeyi tesis etmiş, çevresini bağlar ve çiçek bahçeleriyle donatmıştır. 1901 senesinde tekke mensubu olan Hacı Mahmut Efendi külliyesinin cümle kapısının hemen yanına bir kütüphane yaptırmıştır.

Şekil 2. Yahya Efendi Cami ve Külliyesi Genel Görünümü

Hacı Mahmut Efendi 4492'si yazma, 2512'si basma olmak üzere 7004 kitap vakfetmiştir. Sonra türbedarlardan Hasan Hayri ve Abdullah Efendiler 142 yazma, 161 basma olmak üzere 303 kitap bağışlamıştır. Hacı Reşid Bey ise 17 yazma, 205 basma olmak üzere 222 kitap bağışlamıştır. Böylece toplam **7529** kitaplı zengin bir kütüphane olmuştur. Kütüphanedeki kitaplar 1940'ta Süleymaniye Kütüphanesi'ne nakledilmiştir.

Kitapların naklinden sonra kütüphane atıl halde boş bir bina olarak yıllarca kapalı kalmıştır. 2018 yılında Bekir Çetintaş, Yahya Efendi Camii'ne imam-hatip olarak atandıktan sonra, külliye bünyesinde sosyal çalışmalarda kullanılabilecek boş alanların faaliyete geçebilmesi için bir çalışma başlatmıştır. Uzun bir süreç ve yoğun uğraşlar sonucunda boş bekleyen kütüphane binası Beşiktaş Müftülüğüne tahsis edilerek, 2022 Mayıs ayında Yahya Efendi Çocuk Kütüphanesi ve Etkinlik Merkezi hizmete açılmıştır.

Yahya Efendi'nin izinde çocuklara rehberlik etmek, okuma sevgisi kazandırmak ve çeşitli bilim ve sanat alanlarıyla onlara ufuklar açacak atölyeler planlanmıştır. Kütüphane pazartesi günleri hariç her gün 11.00-17.00 saatleri arasında okul öncesi, ilkokul ve or-

Şekil 3. Kütüphanenin Eski Görünümü

taokul yaş grubuna yönelik zengin kitaplığı ile çocuklarımıza hizmet vermektedir.

Etkinlikler:

- Her Cumartesi 16.00-17.00 saatleri arasında Musiki Atölyesi,
- Her Pazar 13:00-15:00 saatleri arasında Suluboya Atölyesi,
- Okur-Yazar Buluşmaları,
- Çömlek Atölyesi,
- Bilim Atölyesi,

Masal Atölyesi.

“Benim 4-6 yaş Kur’an kursu öğreticisi olmam hasebiyle çocuk edebiyatı ve kitaplarına merakım ve ilgim oluşmuştu. Cami bünyesinde yetişkinler ve gençler için bir mekân bulunmakta iken çocuklara özel bir alan yoktu. Biz de kütüphanenin tahsis süreci tamamlandıktan sonra burayı hayırseverler ve müftülüğümüzün desteği ile mobilyasından halısına kadar tüm detaylarıyla külliyesimizin ruhuna uygun bir tarzda

Şekil 4. Kütüphane Girişi ve Tabela

Şekil 5. Etkinlik Sonrası Kütüphane Önünde Çocuklar

Şekil 6. Atölye Afişi

Şekil 7. Ayraç Yapımı Atölyesi

Şekil 8. Musiki Atölyesi

çocuk kütüphanesine çevirdik. Aceleyle getirmeden büyük bir titizlikle kitapları seçtik. Hazırlıkların tamamlanmasının ardından 2022 yılının mayıs ayında kütüphanemiz açıldı. Mekânın sadece kütüphane olarak kalmaması için hafta içi ve hafta sonu farklı atölyeler planladık. Yahya Efendi Hazretleri'nin çok yönlü kişiliğinden ilham alarak kütüphanemizde musiki, bilim, resim, suluboya, çömlek ve tezhip gibi atölyeler başlattık. Her bir atölyeyi alanında uzman kişiler yapmaktadır. Yine kütüphanemizde bulunan kitapların yazarları ile zaman zaman okur-yazar buluşmaları yapmaktayız. Atölyelerimize sadece Beşiktaş ilçesinden değil, diğer ilçelerden de katılım sağlanmaktadır" (Çetiner, Röportaj, 2022).

Yukarıda bir röportajından kesit verdiğimiz kütüphane görevlisi Elif Çetintaş ve ekibinin, küçük ama anlamlı bir mekanda, gönülden severek isteyerek ve inanarak yaptıkları büyük işleri gözlemlemek, çocuklarımız ve kültürümüz adına umut verici bir durumdur.

Şekil 9. Bilim Atölyesi

Büyük Çamlıca Camii Kütüphanesi

Yapımına 29 Mart 2013'te başlanan ve 3 Mayıs 2019'da açılışı gerçekleştirilen Büyük Çamlıca Camii, Cumhuriyet tarihinin en büyük camisidir. 63 bin kişi kapasiteli ve 6 minareli cami 57 bin 500 metrekarelik alana sahiptir. Cami külliyesinde aynı zamanda müze, sanat galerisi, kütüphane, 1000 kişilik konferans salonu, 8 sanat atölyesi ve 3 bin 500 araçlık otoparkı bulunmaktadır.

Büyük Çamlıca Camii Kütüphanesi de bu külliye içinde yer almaktadır. Kütüphane iki katlı olup, toplam 3000 m² alan üzerinde hizmet vermektedir. Kütüphane hizmet amacı olarak; her yaşta, her düzeyde ve her meslekten okuyucunun, her konudaki düşünsel ve sanat ürünlerinden ücretsiz ve özgürce yararlanmasını sağlamak, bir fikir çabasının sonucu olarak yayımlanmış eserleri toplamak, korumak ve bu eserleri düzenleyip, toplumun hizmetine sunmak olarak belirlemiştir. Kütüphane vizyon olarak ise "toplumda okuma alışkanlığının gelişmesi ve yerleşmesi için bulunduğu

Şekil 10. Büyük Çamlıca Camii Genel Görünüm

Şekil 11. Etkinlik Duyuru Afişleri

Şekil 12. Masal Etkinliği

Şekil 13. Gençlerle Söyleşi Etkinliği

çevrenin okuma ve bilgi edinme ihtiyaçlarını karşılamak, her yaş ve her seviyeden insanın her alanda kendini geliştirme ve yetiştirme katkısında bulunmak, öğrenen, çözümleyen, girişimci ve değerlere bağlı gençler yetiştirmeye yardımcı olmak” diye tanımlamaktadırlar. Kütüphanedeki kitap sayısı 45.000 civarında ve bunun yaklaşık 12.000 adeti çocuk kitaplarından oluşmaktadır.

Çocuklar İçin Etkinlikler:

0-14 yaş arasındaki çocuklara okumayı sevdirmek, kişisel ve sosyal gelişimlerine katkı sağlamak amacıyla kütüphanenin çocuk bölümünde çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir. Etkinlikler çocukların sosyalleşmesini, ortak çalışmalar yapabilmesini ve eğlenceli bir şekilde okuma sevgisi kazandırmaya yönelik olarak düşünülmüş olup; resim yapma etkinliği, boyama etkinliği, etkileşimli kitap okuma etkinliği ve masal okuma etkinliği eğitimli personel ve kütüphaneye gönüllü katkı veren çocuk kitabı yazarları tarafından yapılmaktadır. 9.000'e yakın çocuk üyesi bulunan kütüphanenin toplam üye sayısı 20.000'e yaklaşmış durumdadır.

Şekil 14. Boyama Etkinliği

Şekil 15-16. Yazar Okur Buluşmaları

Sonuç ve Öneriler

Diyanet İşleri Başkanlığının 13 Ocak 2016 yılında 1796 sayılı genelgesi ile "Kütüphanesi bulunmayan cami ve Kur'an kurslarında kütüphane oluşturmak, kütüphanesi olan cami ve Kur'an kurslarında ise mevcut kütüphaneyi zenginleştirmek ve geliştirmek" amacıyla kapsamlı bir çalışma başlatılmıştır. Bu çalışmalar belli ölçüde karşılık bulmuş durumdadır. Lakin bu projenin koordinasyonu, bileşenleri, kütüphaneciler, eğitimciler ayağı ile içerik, yönetmelik, vizyon, misyon gibi işleyişe yönelik faaliyetlerin adının konulmadığı ortaya çıkmaktadır. Bu da açılan kütüphanelerin bireysel gayretlerle yürütüldüğünü, profesyonel bir altyapının ve profesyonel bir desteğin yeterli alınmadığını göstermektedir. Yukarıda örnek olarak verdiğimiz cami kütüphanelerinin sayısının artması, toplumdaki etkisinin ölçülmesi ve istatistiklerin yayınlanması bu çalışmanın daha iyi temellere oturtulmasını sağlayacaktır.

Yine Diyanet İşleri Başkanlığının 2017 yılında yaptığı "Cami Planlama ve Tasarımı Projesi Çalıştayı"nda; hayatın merkezinde, top-

lumun bütün kesimlerine hitap edebilen, sosyal ve kültürel ihtiyaçları karşılayabilen bir cami modeli oluşturma amacından bahsedilmiştir. Yeni projeye birlikte camilerin çocuklara, kadınlara, gençlere, ihtiyarlara ve engelli vatandaşlara göre yeniden tasarlanacağı belirtilmiştir. O tarihte Diyanet İşleri Başkanlığı yapan Mehmet Görmez'in "Çocuk dostu camilerimiz olmalı. Çocuklarımızın elinden tutup camiye götürebilmeliyiz. Gençlerimiz camilerde kendilerini bulmalılar." açıklaması uygulamaya konulabildiği sürece yeniden Türk –İslam medeniyetinin izine ulaşmak mümkün olacaktır.

Medeniyet tasavvurumuzun inşasında en önemli kültürel, sosyal, fiziksel ve manevi mekanlardan olan cami kütüphanelerinin günümüzde de yaşayan canlı ve dinamik kütüphaneler olarak hizmet vermesi ve söz konusu misyon ile faaliyetlerini yürüten yeni cami kütüphanelerinin açılması, mevcut olanların da kuruluş ve işleyiş amaçlarına bu misyonu ekleyerek bir vizyon oluşturması, toplumsal ve kültürel hayatımıza katkı sağlayarak çocukların eğitimine tamamlayıcı bir kütüphane türü olarak zenginlik katacaktır.

Tüm eğitim, kültür ve sosyal politikaların

felsefesinde ve planlanmasında, kütüphaneler temel yapı taşı olmalıdır. Bizim medeniyetimizde kitap bir evrendir. Kütüphaneler de bunların hayat bulduğu yerlerdir. Kitap medeniyeti olarak yükselmiş ve dünyaya ışık tutmuş olan medeniyetimizin yeniden inkişafı için camilerimizde kütüphaneler yeniden mekan olarak yer bulmalıdır. İnsanı ve dünyayı güzelleştirmeye adanmış bu iki kurum birbirinin tamamlayıcısı olarak topluma özellikle çocuklara hizmet vermelidir.

1. Milli ve manevi değerler konusunda yapılacak etkinliklerle çocukların yaşadıkları ve mensubu oldukları toplumun kültürel, sosyal ve manevi kodlarını tanıması, içselleştirmesi sağlanabilir. Dürüstlük, tevazu, misafirperverlik, komşuluk, gönüllülük, vefa, dostluk, güvenilirlik, merhamet gibi milli ve evrensel olan kadim değerlerimiz cami kütüphanelerinde yapılacak etkinliklerle çocuklarımıza anlatılabilir.
2. Camiler; okuma/ders çalışma salonları, park, çocuk oyun alanları, bilgisayar kullanma yerleri, konferans salonları ve sosyal mekan olarak kullanılacak kütüphaneler ile pek çok etkinliğin yapılacağı bir merkez haline getirilebilir. Bunlar her cami için olmayabilir fakat yeni yapılacak büyük camiler için böyle alanlar düşünülmelidir. İnsanımızın ve yetkililerin cami kütüphanesi denilince aklına gelen "sadece dini kitaplar olmalı ya da zaten dini kitaplar vardır" düşüncesi yanlıştır. Kurulacak kütüphanelerde işin uzmanı kütüphaneciler tarafından oluşturulacak bir derme belirlenmelidir.
3. Sadece hadis, fıkıh ve tefsir vb. kitapları değil, camiye gelenlerin ilim seviyesine ve kültür düzeyine uygun çeşitli kitaplar, dergiler ve görsel materyaller de bulundurulmalıdır. Tabi ki çocuklar için ayrı bir bölüm düşünülmeli ve etkinliklerle zenginleştirilmelidir.
3. Diyanet İşleri Başkanlığı, Cami Vakıfları, Milli Eğitim Bakanlığı ve Gençlik ve Spor Bakanlığının bir araya gelmesiyle düzenlenecek bir çalıştay ile camilerin çocuklara ve gençlere daha fazla dokunabileceği alanlarla ilgili fikirler tartışılmalı ve uygulamaya geçebilecek projeler ortaya çıkarılmalıdır.
4. Yukarıda detaylarını anlatmış olduğumuz Amin Alayı töreninin günümüz şartlarında yenilenerek uygulamaya konulması cami kütüphanelerinin işlevselliğini ve değerini arttıracaktır. 4-6 yaş Kur'an Kursu eğitiminin içeriğine bu uygulamanın konulması çocuklarımızın ve ailelerin eğitime, kütüphanelere, medeniyet ve kültürümüzün köklerine farkındalığı arttıracaktır.
5. Yaz Kur'an Kursları bireysel ve toplumsal hayatımız bakımından çok önemli bir programdır, bu sebeple buralarda yapılan etkinliklerin içeriğinin çeşitlendirilerek yapılandırılması gerekmektedir. Örneğin kitap-kütüphane ayağının kurulması, verilen derslerin ve eğitimin bir parçası olarak kütüphanelerin de tamamlayıcı bir mekân olarak görülmesi çocukların ilgisini çekecek ve okuma kültürü kazanmalarına katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Anameriç, H. & Palo, G. (2015). *Bir doğu bilimcinin gözüyle İstanbul kütüphaneleri*. BELLETEN, 79 (285), 659-674. DOI: 10.37879/belleten.2015.659
- Anameriç, H. (2006). Osmanlılarda kütüphane kültürü ve bilimsel yaşama etkisi. *OTAM Osmanlı Tarih Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 19, 53-78. DOI: 10.1501/OTAM_0000000367
- Asya, A.N. (2005). *Kökler ve Dallar*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Ateş, A. H. (2018). Kur'an'da mescitlere yüklenen misyonlar. Uluslararası Cami Sempozyumu (Sosyo-kültürel açıdan) 8-9 Ekim 2018 Malatya Bildiriler Kitabı içinde (341-350). Ankara: TDV.
- Avcı, M. (2021). Osmanlı dönemi vakıf kütüphaneleri ve bu kütüphanelerin toplum hayatına etkileri. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9, 241- 267. DOI: 10.53586/susbid.991487.
- Aydın, S., Yıldırım Mercan, Z. (2022) Kültürel mirasın aktarılmasında çocuk kütüphanelerinin rolü. Kakırman Yıldız, A. (ed.) 3. *Uluslararası çocuk kütüphaneleri sempozyumu bildiriler kitabı* içinde (200-214). İstanbul: Hiperayayın.
- Barış, M. (1991). Medreselerin kuruluşuna kadar camilerde eğitim. Uluslararası Cami Sempozyumu (Sosyo-Kültürel Açıdan) 08-09 Ekim 2018 Bildiriler Kitabı içinde (11-33). Ankara: TDV.
- Cançelik, A. (2017). Osmanlı kültür hayatında camii ve işlevleri Gebze Çoban Mustafa Paşa Camii değerlendirmesi. *Kamusal Alan Okumaları*. 161-178. İstanbul: Esenler Belediyesi.
- Cunbur, M. (1963). Türk kütüphaneciliğinin tarihi kökleri. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni* 12, 105-116.
- Çetintaş, E. (2022). Yahya Efendi Cami Kütüphanesi hakkında bilgi için kütüphane görevlisi Elif Çetiner ile yapılan röportaj. 6 Aralık 2022, İstanbul.
- Erünsal, İ. (2015). Osmanlılarda kütüphaneler ve kütüphanecilik. *Milli Eğitim* 208, 194-199.
- Kasap, A. (2013). Yabancı seyyahların gözünden Osmanlı'da çocuk eğitim. *Dil ve Edebiyat Dergisi* 53, 85 – 87.
- Kasap, A. (2018). Amin alayı: Eğitime ilk adım merasimi. *MBB Kütüphane ve Bilgi Merkezleri Platform Bülteni* 3, 8-10.
- Kaygın, H.(2015). Yaşam boyu değerler eğitimi kurumları Olarak camiler: Hutbelerde değerler eğitimi. *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*,4, 476-485. DOI: 10.14486/IJSCS413
- Kazıcı, Z. (2013). İslam medeniyeti ve müesseseleri tarihi. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Kocaman, K. (2006). Dini iletişimde hutbe (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Midilli, N. (2021). *Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi: Tarihçe, işleyiş ve organizasyon*. Ankara: DİB Yayınları.
- Mutçalı, S. (2012). *Arapça Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık.
- Münif Paşa. (1862). Ehemniyet-i terbiye-i sıbyan. *Mecmua-i Fünun* 5, 176-185.
- Ortaylı, İ. (2007). *Osmanlı toplumunda aile*. İstanbul: Timaş.
- Ökten, S. (2014). *Örselenmiş Osmanlı'dan medeniyet umuduna*. İstanbul: Hayy Kitap.
- Yılmaz, H. (2008). Asr-ı Saadet döneminden günümüze kadınlar ve cami eğitimi. *Araştan Sosyal Bilimler Enstitüsü İlmî Dergisi* 5, 131-152.

*“Bizde ayrı sayılmaz bir kitap, bir mihraptan;
Ki uğuldar kubbemiz, ‘Oku’ diyen hitaptan!”*

İslam medeniyetinin ve Türk – İslam kültür tasavvurunun tezahürünü ortaya koyan Arif Nihat Asya’nın bu dizeleri köklerimizde kitap ve kütüphane temeline dayandığını, kitap ve caminin birlikte var olduğunu göstermektedir. Günümüzde de camilerin yeniden ilme, kültüre, eğitime, sanata açılan yaşam merkezlerine dönmesi, çocukların-gençlerin her yaşta insanın kendini anlama ve anlamlandırmasında cami kütüphanelerinin katkısı büyük olacaktır. Küçük yaşta cami ve kütüphane ile tanışan çocukların büyüdülerinde dünyaya bakışları ve katkıları insanlığa faydalı olarak yeni bir medeniyet açılımına öncülük edecektir.

Bu araştırma raporuyla, tarih boyunca köklü bir eğitim/öğretim ve sosyal faaliyetler kurumu olarak varlığını sürdüren camilerde, çocuklar için gerçekleştirilen etkinliklerin yeniden çoğalması, çeşitlenmesi ve değerlendirilmesinin çocuk eğitime katkısı ele alınmıştır. Ayrıca, yaşadığımız bilgi çağında, dezenformasyona ve küreselleşmenin getirdiği tek tipleştirilmiş toplumsal ve kültürel oluşumlara karşı toplumun ve çocukların, tamamlayıcı bir mekan olarak cami eğitiminden ve alanlarından daha fazla yararlanabilmesine yönelik bazı öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır.